

| ILYÉS KINGA

Vallasek Magdolna: *Reflecții asupra evoluției sistemului de pensii din România*

Vallasek Magdolna: *Reflecții asupra evoluției sistemului de pensii din România*, Hamangiu kiadó, Bukarest, 2023, 209 oldal

A *Reflecții asupra evoluției sistemului de pensii din România* (Gondolatok a román nyugdíjrendszer fejlődéséről) szerzője dr. Vallasek Magdolna, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem docense, aki korábban is számos tanulmányban foglalkozott a társadalombiztosítási rendszerek történeti és normatív fejlődésével. Jogász végzettsége, szakmai profilja mellett történeti és közgazdasági érzékenységgel is elemzi a társadalombiztosítás különösen komplex alrendszerét: a nyugdíjrendszert. A könyvet a Hamangiu könyvkiadó, Románia egyik vezető jogi szakkiadója adta ki.

A kötet célkitűzései közé tartozik a román nyugdíjrendszer múltbeli fejlődési ívének történeti bemutatása, valamint a rendszerváltást követő (posztoszocialista) időszak nyugdíjreformjainak mélyreható elemzése. A szerző nemcsak jogszabályi változásokat elemez, hanem társadalmi-gazdasági okokat, politikai kényszereket (kényszerpályákat), valamint a nyugdíjbiztosítás pénzügyi fenntarthatóságának kérdéseit is részletezi.

A könyv felépítése kronologikus és tematikus: először történeti elemzés következik a XIX. század végétől a második világháború utáni kommunista rendszer kiépüléséig, majd külön fejezetek tárgyalják a rendszerváltás utáni reformfázisokat, az állami (I. pillér), kötelező magánnyugdíj (II. pillér) és az önkéntes nyugdíj (III. pillér) rendszereinek működését. A szerző külön figyelmet szentel a 2000-es évek utáni törvényi reformok, valamint a nemzetközi összehasonlítások és alkotmányossági kérdések tárgyalásának is.

Módszertani szempontból a könyv hivatkozik elsődleges jogforrásokra (törvények, rendeletek, kormányhatározatok), statisztikai jelentésekre, alkotmánybíróági határozatokra és nemzetközi jogi dokumentumokra. A szerző jogi, történeti és szociálpolitikai elemző módszereket ötvöz.

Az első fejezet (a román nyugdíjrendszer történelmi fejlődése 1918–1989 között) alapos történeti összefoglalást nyújt. Vallasek bemutatja a három különböző rendszerből (a román Ókirályság, Erdély, Bukovina) származó nyugdíjintézmények egyesítésének kihívásait Nagy-Románia létrejötte után. A szerző rámutat, hogy az első valóban egységes román nyugdíjtörvény csak 1933-ban született, de ennek hatékonysága korlátozott maradt. Az 1933-as egységes nyugdíjtörvény és annak fogadtatása valóban

érdekes kérdés. A szerző rámutat, hogy a törvény célja a korábban párhuzamosan működő területi rendszerek egységesítése volt. A mezőgazdasági munkások viszont kimaradtak a védelemből, ami a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődéséhez vezetett. Vallasek Magdolna kiemeli, hogy a törvény ugyan formailag modernnek számított, de a végrehajtási mechanizmusok gyengesége és a forráshiány hátráltatták annak gyakorlati érvényesülését. A lassan iparosodó Románia társadalma egyre inkább rászorult volna a működőképes biztosítási rendszerre, de az állami szervezési kapacitások ezt nem tudták követni. Az 1930-as években lesújtó gazdasági világválság és a következményeként fellépő politikai instabilitás tovább rontott a helyzeten. A szerző ennek fényében értékeli úgy, hogy egyfelől az alkalmazott jogi eszközök (az írott jog és a valóban érvényesülő jog), másfelől a társadalom szociális igényei között látványos feszültség húzódott meg. Ez az 1945 után kiépülő diktatúra által is örökölt strukturális egyenlőtlenségek alapját képezte. Ami a legfontosabb, hogy érdekes párhuzam vonható a XX. század eleji és a XXI. század eleji reformkísérletek korlátozott eredményessége között. A kommunista rendszer kiépülésével a nyugdíjrendszer centralizált és redistributív lett: az 1959. évi 292. törvényrendelet és az 1977. évi 3. törvény hozta létre az államilag finanszírozott és központilag irányított nyugdíjbiztosítást. A szerző figyelmet fordít az ideológiai komponensekre is, pl. a politikai kritériumok alapján kizárt nyugdíjasokra vagy a politikai „érdemalapú” különnyugdíjakra. A szerző felmutatja, hogyan vált a nyugdíjrendszer a politikai lojalitás jutalmazásának eszközévé. A méltó öregség eszméjét a rendszer csak azoknak tartotta fenn, akik hűek voltak a pártállamhoz, akik kiemelkedő szolgálatot tettek a szocialista államnak. Vallasek Magdolna egy jogesetet is idéz, amelyben egy volt bíró nyugdíját megvonták, mert részt vett egy antikommunista értelmiségi körben az 1940-es évek végén. A szerző szerint ez a gyakorlat súlyosan sértette a jogbiztonság elvét. A nyugdíj mint jutalmazási vagy büntetési eszköz felhasználása a rendszer egyik anomáliája volt. A téma nyilván etikai és emberi jogi kérdéseket is felvet, amelyek máig ható tanulságokkal szolgálnak.

A második fejezet (a nyugdíjrendszer reformja 1989 után) a rendszerváltás utáni strukturális reformokat követi végig. A szerző a nyugdíjrendszer válságjeleit már a kilencvenes évek elején regisztrálja: az előregedő társadalom, az emelkedő munkanélküliség és az állami költségvetési hiány súlyos problémákhoz vezetnek. Kiemelten elemzi a 2000. évi 18. törvény és a 2010. évi 263. törvény tartalmát: ezek vezették be a pontrendszerű nyugdíjszámítást, meghatározták az öregségi nyugdíj jogosultsági feltételeit, és bevezették a nyugdíjkorhatár fokozatos emelését. Ebben a fejezetben kiemelt jelentőséggel bír a nyugdíjak indexálásának (inflációs mutatók szerinti aktualizálásának) kérdése, amely egyben az egyik legtöbb politikai vita tárgya is volt. A szerző rámutat, hogy a 2000-es évek elején az indexálás szabályozatlansága kiszámíthatatlanná tette a nyugdíjak értékének alakulását. A 2010. évi 263. törvény bevezetett ugyan egy formulaalapú rendszeresítést, de ezt többször felfüggesztették, alapvetően politikai-gazdasági okokból. A szerző kiemeli a román Alkotmánybíróság határozatát, amely kimondta, hogy a nyugdíjak értékének megőrzése az állam alapvető kötelezettsége, de ez mégsem jelent automatikus indexálási jogot. A jogbiztonság és az állami kötelezettségek meghatározása tehát továbbra is kérdéses maradt. Vallasek Magdolna kritikusan értékeli azt is, hogy a kormányzat gyakran politikai adományként tálalta a

nyugdíj-kiigazításokat, ezzel eltorzítva a közbizalom alapjait. E gyakorlat rombolta a nyugdíjrendszer átláthatóságát és fenntarthatóságát. A nyugdíjrendszer legitimitása végső soron azon múlik, hogy kiszámítható és következetes marad-e.

A harmadik fejezet (az állami nyugdíjpillér) részletezi a kötelező állami nyugdíjbiztosítás működését: járulékfizetési kötelezettségek, nyugdíjtípusok (öregségi, rokkantsági, özvegyi), kiszámítási metódusok, minimum és maximum nyugdíjértékek. Értékes része a fejezetnek az Alkotmánybíróság döntéseinek feldolgozása, amelyek például a jogbiztonság, egyenlőség és visszaható hatály elveinek érvényesülését vizsgálják az új nyugdíj jogszabályok tükrében.

A negyedik fejezet (a magánnyugdíjpillérek bevezetése) részletesen tárgyalja a 2007 utáni fejleményeket: a kötelező magánnyugdíjpillér 2008-as indulását, a piaci szereplők számát és a 2017-es járuléksökkentést, amely a rendszer stabilitását megrendítette. A fakultatív (III.) pillér elemzése kevésbé részletes, de kitér a 2006. évi 204. törvény és a 2020. évi 1. törvény rendelkezéseire. A szerző hangsúlyozza, hogy a fakultatív pillér esetében a részvétel alacsony, és a meglévő állami ösztönzők nem elegendők a széles körű elterjedéshez. A szerző részletesen foglalkozik a rendszer hosszú távú fenntarthatóságával, a demográfiai válság (alacsony születésszám, migráció) és a munkaerőpiaci kihívások (feketegazdaság, színlelt alacsony hivatalos bérek, alacsony járulékfizetés) tükrében. Kiemeli az EU ajánlásait, de hangsúlyozza, hogy a nemzeti sajátosságokra történő alapozás elengedhetetlen a nyugdíjrendszerek tervezése során.

A magánnyugdíj-pillérek tárgyalása során Vallasek Magdolna több gyakran figyelmen kívül hagyott problémát azonosít. A kötelező magánnyugdíjpillérek 2008-as bevezetését követően számos adminisztratív és kommunikációs hiba nehezítette az átláthatóságot. A szerző egy 2012-es esetről ír, amikor több ezer biztosítottat tévesen két alapba is besoroltak, és hónapokig nem derült ki, hol gyűl a járulékuk. Emellett hangsúlyozza, hogy a legtöbb résztvevő nincs tisztában azzal, hogyan számítják a magánpilléres nyugdíját, és miként követhetné nyomon befektetéseinek alakulását. A transzparencia és pénzügyi felkészítés hiánya a bizalom megingásához vezetett. A szerző továbbá jogosan bírálja a 2017-es járulék-visszavonásokat, amelyek a magánpillérek megbízhatóságát kérdőjelezték meg. Bár az állam ezt a lépést gazdasági válságra hivatkozva tette, a szerző szerint az intézkedés a hosszú távú bizalom szempontjából nagyon is káros volt. A kockázatot végső soron a biztosított viseli, miközben a szabályozás nem garantál megfelelő hozamokat. A könyv e fejezete különösen hasznos lehet pénzügyi döntéshozók és nyugdíjpénztár-üzemeltetők számára is.

Ki szeretné emelni még egy, a kötetben felvetett érdekes problémát: a nők és férfiak közötti eltérő nyugdíjkorhatár kérdését. Ez nemcsak jogi, hanem társadalmi és kulturális vitákat is gerjesztett. Vallasek Magdolna külön fejezetet szentel annak a törvényjavaslatnak, amely 70 éves korig engedélyezné a munkavégzést, nemtől függetlenül. A szerző kiemeli a román Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatát is, amely szerint a különbségtétel (az alacsonyabb női nyugdíjkorhatár) nem sért alkotmányos jogokat, mivel „kompenzatív természetű”. Ugyanakkor rámutat arra is, hogy a gyakorlatban a nők jóval rövidebb szolgálati idővel és alacsonyabb bérekkel rendelkeznek, így a nyugdíjuk a valóságban lényegesen kisebb. A szerző szerint e különbségek a nemi esélyegyenlőség mélyebb szintű problémáira mutatnak rá, amelyek a nyugdíjrendszer révén

(is) reprodukálódnak. Vallasek Magdolna azt javasolja, hogy a nyugdíjrendszer reformja során ne csak a szolgálati időre és korhatárra fókuszáljanak, hanem a munkaerőpiaci életpályák valós különbségeire is. E megközelítés a „szociális igazságosság” elvének jogi megvalósítását szolgálhatná. A kérdés helyes megoldása mind romániai, mind európai viszonylatban fontos precedenst teremthet a jövő nyugdíjpolitikája számára.

Vallasek Magdolna könyve egyedi módon kapcsolja össze a román nyugdíjrendszer történeti és jelenkori szabályozásait. A szerző a román szakirodalomban egyedülálló alapossággal elemzi és rendszerezi az elmúlt 150 év változásait, különös tekintettel a rendszerváltás utáni időszakra: a reformkörnyezetet az összes buktatójával és tanulságával együtt mutatja be. Jelentősége abban is áll, hogy a témát nem pusztán dogmatikai alapon, hanem intézménytörténeti és közpolitikai perspektívából közelíti meg. A kötet pótolhatatlan kézikönyv jogászok, szociálpolitikusok, köztisztviselők és kutatók számára. Fontos hivatkozási pont lehet doktori disszertációk, elemzések vagy szabályozást előkészítő anyagok számára is. A kötet erősségei az áttekinthetőség, a logikus felépítés, a gazdag és pontos jogszabályi hivatkozás, és ami a legfontosabb, a bátor kritikai hangvétel elsősorban a 2015 utáni változásokról.

Vallasek Magdolna munkája értékes összefoglalója a román nyugdíjrendszer múltjának, jelenének és jövőjének. A könyv tudományos megalapozottsága, hivatkozásrendszere és szerkezeti logikája mintaértékű. Hiánypótló jelleggel tárja fel a nyugdíjrendszer komplexitását, és világos képet ad a reformok indokairól és (valós) hatásairól.